

<https://doi.org/10.62837/2025.6.66>

SEVİL VƏZİR XAN QIZI VƏLİYEVƏ

Sumqayıt Dövlət Universiteti, Filologiya fakültəsi, Xarici dillər kafedrası

sevil-veliyevaSDU@mail.ru

Sumqayıt şəhəri, Azərbaycan Respublikası

**“DƏMİR PƏRDƏ” VƏ “DƏMİR YUMRUQ” İFADƏLƏRİNİN SIYASI
DISKURSDA PRESEDENT METAFORA KİMİ TƏHLİLİ**

Açar sözlər: siyasi diskurs, presedent hadisə, dəmir pərdə, dəmir yumruq

Key words: political discourse, precedent event, iron curtain, iron fist

Ключевые слова: политический дискурс, прецедентное событие, железный занавес, железный кулак

Xülasə

«Dəmir pərdə» və «dəmir yumruq» ifadələri siyasi linqvistikada presedent ifadələr kimi geniş yayılmışdır və siyasi diskursun mühüm elementlərindən sayılır. Onlar tarix, ideologiya və güc münasibətlərini qısa, lakonik və simvolik formada ifadə etməyə imkan verir. Bu nöqtəyi-nəzərdən, həmin presedent ifadələr nəinki dilin, həm də mədəniyyət və siyasətin vacib komponentləridir.

Aparılan təhlil göstərdi ki, “dəmir pərdə” və “dəmir yumruq” ifadələri siyasi diskursda presedent metafora kimi spesifik semantik və ideoloji yüklə çıxış edir. Bu metaforalar yalnız dil vasitəsi kimi deyil, eyni zamanda siyasi reallığın formalaşdırılması və ictimai rəyə təsir göstərilməsi baxımından da mühüm funksiyaya malikdir. “Dəmir pərdə” ifadəsi əsasən soyuq müharibə dövrünün ideoloji ayrımını, bloklararası sərhədləri və qapalılığı simvolizə edirdisə, “dəmir yumruq” metaforası çağdaş siyasi diskursda güc nümayişi, milli birliyin qorunması və siyasi iradənin sərt təcəssümü kimi istifadə olunur.

Sevil Valiyeva

SUMMARY

The expressions "iron curtain" and "iron fist" are widespread as precedent expressions in political linguistics and are considered important elements of political discourse. They allow us to express history, ideology and power relations in a short, concise and symbolic form. From this point of view, those precedent expressions are important components not only of language, but also of culture and politics.

The conducted analysis showed that the expressions "iron curtain" and "iron fist" act as precedent metaphors in political discourse with a specific semantic and

ideological load. These metaphors have an important function not only as a language tool, but also in shaping political reality and influencing public opinion. If the expression "Iron Curtain" mainly symbolized the ideological separation, inter-block borders and closure of the Cold War period, the metaphor "Iron Fist" is used in contemporary political discourse as a demonstration of power, protection of national unity, and a rigid embodiment of political will.

Резюме

Выражения «железный занавес» и «железный кулак» широко распространены как прецедентные выражения в политической лингвистике и считаются важными элементами политического дискурса. Они позволяют нам выражать историю, идеологию и властные отношения в краткой, сжатой и символической форме. С этой точки зрения эти прецедентные выражения являются важными компонентами не только языка, но также культуры и политики.

Проведенный анализ показал, что выражения «железный занавес» и «железный кулак» выступают в политическом дискурсе как прецедентные метафоры, имеющие специфическую смысловую и идеологическую нагрузку. Эти метафоры выполняют важную функцию не только как языковой инструмент, но и в формировании политической реальности и влиянии на общественное мнение. Если выражение «Железный занавес» в основном символизировало идеологическое разделение, межблоковые границы и закрытие периода «холодной войны», то метафора «Железный кулак» используется в современном политическом дискурсе как демонстрация силы, защита национального единства, жесткое воплощение политической воли.

Siyasi dilçilikdə müəyyən ifadələr və metaforalar xüsusi yer tutur. Həmin ifadələr təkcə dilin zənginliyini artırmır, həm də müəyyən siyasi və sosial prosesləri qısa, lakonik və obrazlı şəkildə təsvir etməyə imkan verir. «Dəmir pərdə» və «dəmir yumruq» kimi ifadələr bir presedent ifadə kimi həm dilə, həm də mədəniyyətdə dərin iz salaraq, davamlı istifadə olunaraq geniş yayılmış ifadələr kimi qəbul edilir. İlk növbədə, presedent ifadə nədir? sualını araşdırmaq. Precedent ifadə və ya metafora dilin və mədəniyyətin vahid bir parçası olmuş, xüsusi məna yüklənmiş, müəyyən hadisə, şəxs və ya anlayışla sıx əlaqələndirilmiş ifadədir. Onlar müəyyən kontekstdə yaranır, sonra isə dil və mədəniyyət üçün simvolik status qazanır. Bu ifadələr yeni mətn və nitqlərdə əvvəlcədən məlum olan məna ilə işlənərək məzmunu tez inteqrasiya olunur.

"Dəmir" sözü dilçilikdə həm leksik, həm də məcazi mənalarda müxtəlif kontekstlərdə işlənmişdir. Aşağıda onun əsas işlənmə sahələri və mənaları ilə tanış olaq:

1. Leksik mənə baxımından "dəmir" kimyəvi element və metal kimi qəbul edilir. Bu mənada konkret fiziki obyektləri bildirir. Məsələn: *dəmir boru, dəmir qapı, dəmir vedrə*.

2. "Dəmir" sözü məcazi və frazeoloji kontekstlərdə dilçilikdə geniş istifadə olunur və bu zaman artıq real metal anlayışını deyil, o, real metaldan kənar məcazi mənə qazanır. Bu mənələrdə o, müxtəlif xarakter, iradə, güc, sərtlik, davamlılıq anlayışlarını ifadə edir.

a) Dəmir iradə- burada "dəmir" sözü çox möhkəm, sınımaz, dönməz mənələrində işlənib. Məsələn: *Onun dəmir iradəsi var*.

b) Dəmir intizam: mənə olaraq sərt və dəyişməz nizam-intizam, qaydalar anlamındadır. Məsələn: *Ordu dəmir intizam üzərində qurulub*.

c) Dəmir əl ifadəsinin mənası sərt idarəçilik və ya güc tətbiqi deməkdir. Məsələn: *O, ölkəni dəmir əllə idarə edir*.

d) Dəmir iradəli adam- Bu ifadə ilə insanın qətiyyətli, dözümlü və asanlıqla yolundan dönmədiyi nəzərdə tutulur.

e) Frazeoloji birləşmələrə nümunə olaraq "dəmir kimi", "dəmir nizam", "dəmir qanunlar" və s. ifadələri misal çəkmək olar.

3. Bəzi hallarda "dəmir" ideoloji və ya simvolik mənada da işlədilər bilər:

"Dəmir pərdə" (siyasi termin) – SSRİ dövründə Qərblə Şərq arasında informasiya və ideoloji sərhədin simvolik ifadəsi idi.

"Dəmir yollar" – nəqliyyat infrastrukturu.

«Dəmir pərdə» ifadəsi sonradan çoxsaylı siyasətçilər tərəfindən istifadə olunmuşdur:

«Dəmir pərdə» ifadəsi siyasi bir termindi, tarixdə ilk məşhur şəkildə işlədən şəxs isə Vinston Çörçill olub. O, bu ifadəni 5 mart 1946-cı ildə onun Fultondakı çıxışı zamanı işlədilmişdir. Bu çıxış, "soyuq müharibə"nin başlanğıcından xəbər verən bir işarə kimi qəbul edildi. Həmin çıxış bu şəkildə idi: *From Stettin in the Baltic to Trieste in the Adriatic, an iron curtain has descended across the Continent.*

[4]

Çıxışın tərcüməsini bu cür şəkildə şərh etsək: "Baltik dənizindəki Ştetindən Adriatik dənizindəki Triestə qədər dəmir pərdə Avropanın üzərinə enmişdir.", burada işlənən ifadənin metafora olduğunu və real bir pərdə olaraq deyil, Şərqi Avropa ölkələrinin Qərbdən qapadılması və sərt nəzarət altında saxlanması mənasında işləndiyinin şahidi olarıq. Aşağıdakıları simvolizə edir:

1. İdeoloji fərq olaraq kommunizm və kapitalizm arasındakı qarşıdurmanı;

2. Berlin divarı, sərhəd nəzarəti, vizaların olmaması kimi fiziki və siyasi sərhədləri;

3. İnformasiya izolyasiyası olaraq Şərq blokunda Qərb mətbuatının qadağan olunması, senzura;

4. İnsanlar sərbəst şəkildə səyahət edə, informasiya əldə edə bilmirdilər, bununla da onların azadlığı məhdudlaşdırılırdı;

O, Avropanın Şərq və Qərb hissələrini ideoloji və siyasi cəhətdən ayıran sərhədi məhz «dəmir pərdə» adlandırıb. Bu metafora həm fiziki, həm də ideoloji bölünməni qabarıq və təsirli şəkildə ifadə edirdi.

Bu ifadə o dövrdə həm siyasi elita arasında, həm də mətbuatda, elmi ədəbiyyatda, populyar mədəniyyətdə geniş yayıldı. Onun semantikasi soyuq müharibənin simvolu kimi formalaşaraq, çox vaxt siyasi sərbətlilik, ideoloji blokadalar və sərt nəzarət mənzərələrində istifadə olundu.

“Dəmir pərdə” termini ilk dəfə Çörçill tərəfindən işlədilməmişdi – ondan əvvəl, 1914-cü ildə, Birinci Dünya müharibəsi dövründə Belçika kraliçası Yelizaveta bu ifadəni Almaniya ilə Belçika arasındakı siyasi gərginliyi təsvir etmək üçün işlətməmişdi.

Amerika Birləşmiş Ştatlarının 40-cı prezidenti olan Ronald Reyqan 1982-ci ildə Danimarka Parlamentində çıxış edərkən “dəmir pərdə” ifadəsini işlətməmişdi. Çıxışı zamanı o, sovet rejimini "dəmir pərdə arxasındakı rejim" olaraq şərh etmişdir. Reyqanın istifadə etdiyi bu ifadə, onun Soyuz Müharibəsi dövründəki Sovet İttifaqı və onun Şərqi Avropa müttəfiqlərinə qarşı sərt mövqeyini əks etdirən bir simvol olaraq qəbul edilir.

«Dəmir yumruq» isə Sovet İttifaqı və bəzi digər totalitar rejimlərin güc və sərt idarəetmə simvolu kimi qəbul edilir. Bu ifadə repressiv siyasi strategiyaları, güc tətbiqini və kəskin idarəetmə metodlarını təsvir etmək üçün işlədilir.

«Dəmir yumruq» metaforası dilə inteqrasiya olunaraq siyasi diskursda güc nümayişi, zorakılıq və avtoritar idarəetmənin simvolu kimi geniş şəkildə istifadə edilir.

Hər iki ifadə siyasi nitqlərdə, mətbuat və elmi mətnlərdə istifadə edilərək müəyyən siyasi mövqeləri, ideologiyaları və hadisələri sadə və anlaşılacaq şəkildə təsvir etməyə kömək edir. Onlar siyasi kommunikasiyada qarşı tərəfə təsir göstərmək, auditoriyanı müəyyən ideya ətrafında birləşdirmək, ya da müəyyən təəssürat yaratmaq üçün effektiv vasitədir.

Bundan əlavə, bu metaforalar siyasi tarixin müəyyən mərhələlərini anlamaq üçün əhəmiyyətli diskursual işarələr rolunu oynayır.

2020-ci ildə 44 günlük Vətən müharibəsindən sonra Azərbaycan Prezidenti İlham Əliyev «dəmir yumruq» ifadəsini istifadə edirdi.

“Dəmir yumruq yerindədir!”.[3,7] “Dəmir yumruq əməliyyatı nəticəsində düşmən darmadağın edildi!”

Bu ifadə Azərbaycanın ərazi bütövlüyünü təmin etmək üçün tətbiq olunan gücü, ordu qətiyyətini və vahid xalq-iradəsini simvolizə edir. Həm daxili siyasi rəmzə çevrildi, həm də diplomatik mesaj daşdı.

Britaniya jurnalisti Steve Rosenberg Belarus Respublikasının prezidenti Aleksandr Lukaşenko ilə bağlı mətbuatda belə bir ifadə işlətməmişdi: “The outcome of the 2025 presidential election is not in doubt. Alexander Lukashenko, once dubbed “Europe's last dictator,” who has ruled Belarus with an iron fist for more than 30 years, will be declared the winner and secure a seventh term in office”. [1]

Steve Rozanberg çıxışında “ruled Belarus with an iron fist” ifadəsini işlədərkən, bununla Belarusa avtoritar, sərt və güzəşt tanımayan bir şəkildə rəhbərlik edildiyini nəzərdə tutur. Bu ifadə məcazi anlam daşıyır və adətən bir liderin və ya rejimin cəmiyyətə qarşı zorakı və sərt metodlarla hökm sürdüyünü bildirmək üçün işlədilir. Yəni Steve Rozanberg demək istəyir ki, Aleksandr Lukaşenko artıq 30 ildən çoxdur ki, hakimiyyətdə avtoritar və sərt üsulla, demokratik prinsiplərə əməl etmədən qalıb.

Çıxışlarının birində Donald Trump Joe Rogan-a dedi ki “ He controls 1.4 billion people with an iron fist. I mean, he's a brilliant guy, whether you like it or not”. [2] Tərcüməsinə diqqət yetirək: *O, 1.4 milyard insana dəmir yumruqla nəzarət edir. Yəni, istəsən də-istəməsən də, o, dahidir*” ifadəsində demək istədiyi əsas məqamları aşağıdakı kimi izah etmək olar: Trump burada Çin prezidenti Si Cinpini (Xi Jinping) nəzərdə tutur. “Dəmir yumruqla nəzarət” ifadəsi ilə o, Si Cinpinin ölkəni avtoritar və sərt üsullarla idarə etməsini vurğulayır. Yəni, Çin kimi böyük bir əhalisi olan ölkəyə sərt, mərkəzləşdirilmiş bir şəkildə rəhbərlik etməsini nəzərdə tutur. Bu, senzura, siyasi rəqiblərin susdurulması, güclü nəzarət sistemi və sərt qanunlarla həyata keçirilir.

“İron fist” ifadəsi haradan gəlir? “Iron fist” ifadəsinin mənşəyi erkən 1600-cü illərə gedib çıxır. Bu ifadənin məlum olan ən qədim istifadəsi 1600-cü ilə aiddir və ingilis dramaturqu və pamflet müəllifi Thomas Dekkerin yazılarında yer alıb.

İfadə ingilis dilində yaranıb və iki sözün birləşməsindən ibarətdir: *iron*-dəmir və *fist*- yumruq.

Beləliklə, “iron fist” ifadəsi sözün əsl mənasında “dəmir yumruq” deməkdir, lakin məcazi mənada sərt, amansız və avtoritar idarəetmə tərzini ifadə edir.

Ədəbiyyat siyahısı

1. <https://www.bbc.com/news/articles/cp9x0mjz14mo>
2. <https://www.bbc.com/news/articles/cgm9jvek93po>
3. Azərbaycan rəsmi dövlət qəzeti, № 137(9016), iyul 2022, səh 7
4. <https://winstonchurchill.org/resources/speeches/1946-1963-elder-statesman/the-sinews-of-peace/>

Rəyçi: Sumqayıt Dövlət Universitetinin dosenti Yunusova Şövlə Əsəd qızı